

ΚΕΦΑΛΑΙΟ I

Η Πόλη - Κράτος της Κλασικής Εποχής σε Σχέση με την Άσκηση του Πλήθους

Η Αντίληψη για τη Σχέση της Πόλης και του Πολίτη

Τα περισσότερα πολιτικά ιδανικά (δικαιοσύνη, ελευθερία, νομιμοφροσύνη, συνταγματικότητα, κ.λπ.), για την πόλη-κράτος, ή τουλάχιστον ο προσδιορισμός και ο ορισμός τους, κυοφορήθηκαν από τη σκέψη των Ελλήνων φιλοσόφων (SABINE 1961)¹. Για τους Έλληνες, η Δημοκρατία, το πολίτευμα, η συμμετοχή στα κοινά υπήρξε τρόπος ζωής. Για τον πολίτη, μεγαλύτερη αξία από τα προσωπικά αγαθά είχε η συμμετοχή στη ζωή της πόλης. Η περιουσία, η οικογένεια, η καταγωγή από γενιά αρχόντων ή ευπατριδών, δεν έχουν αξία για κάποιον, αν δε χαρεί την υψηλότερη μορφή της κοινωνικής ζωής που είναι η πολιτική ζωή (Θουκυδίδης)².

Η φιλοσοφική πολιτική σκέψη της εποχής εκείνης για την πολιτική ζωή δεν αποσκοπούσε στη διατήρηση των ισορροπιών στις αντιθέσεις. Γι' αυτό, σκοπός των νόμων ήταν να διασφαλιστεί για κάθε πολίτη, μέσω της πειθούς και όχι της επιβολής, το δικαίωμα στην επαγγελματική και κοινωνική ζωή, ώστε να μπορέσει να ολοκληρώσει τις δυνατότητές του, απέναντι στην Πόλη, χωρίς να έχει τη ψευδαίσθηση ότι έχει το δικαίωμα να κάνει ό,τι θέλει (SABINE 1961)³. Ο Αθηναίος πολίτης ήταν ευπρόσδεκτος στα δημόσια πράγματα, εάν ήταν ικανός, και άξιος, και μπορούσε να προσφέρει κάτι στην πόλη. Αντίθετα, θεωρείτο άχρηστος, αν αποσυρόταν από τα κοινά και τα πολιτικά πράγματα⁴.

Η αντίληψη για την Πόλη-Κράτος στην κλασική εποχή εμπεριέχει την άποψη ότι ο πολίτης αποτελεί ένα ζωντανό κύτταρο της κοινωνίας, για την

1 Sabin H.G, 1961, Ιστορία των πολιτικών Θεωριών, εκδόσεις Ατλαντίς, Αθήνα, σελ. 15.

2 Θουκυδίδης II, 35-46.

3 Sabin H.G, 1961, Ιστορία των πολιτικών Θεωριών, εκδόσεις Ατλαντίς, Αθήνα, σελ. 29.

4 Θουκυδίδης II, 35-46.

- αποκτούν σεμνότητα, ρώμη υγεία,
- η άριστη αγωγή απαιτεί άριστες φυσικές ικανότητες¹¹⁰.

Η άποψή του για το παιχνίδι και τη γυμναστική συνίσταται τα εξής:

- **Για τις έγκυες και τα βρέφοι**

- περίπατοι για τις κυοφορούσες¹¹¹,
- έντονη τάση του παιδιού για κίνηση και παιχνίδι στα τρία πρώτα έτη¹¹²,
- παραμονή του παιδιού με τροφούς στην ύπαιθρο,
- χρησιμοποίηση άσματος για τη χαλάρωση των παιδιών πριν από τον ύπνο¹¹³.

Το άσμα απελευθερώνει το παιδί από το φόβο και το ηρεμεί.

- **Για νήπια 3-6 χρόνων**

- το παιχνίδι αποτελεί αναγκή,
- πρέπει να επιβάλλονται ποινές, αλλά με ιδιαίτερη προσοχή, ώστε να μένουν κατάλοιπα οργής σε μαλακά και υπερευαίσθητα παιδιά¹¹⁴,
- πρέπει να τιμωρείται η βιαιοπραγία,
- οι συναντήσεις των παιδιών μπορούν να πραγματοποιούνται σε κάθε περιοχή του ναού ή στην ύπαιθρο,
- τα παιχνίδια επινοούνται από τα παιδιά χωρίς παρεμβάσεις από τη συνοδό της επιτροπής εποπτείας γάμου,
- το παιχνίδι είναι μικτό και βρίσκεται σε γυναικεία χέρια¹¹⁵.

- **Περιεχόμενο**

- κατασκευές με βρεγμένη άμμο,
- κατασκευές με κεριά¹¹⁶,
- κυροπλαστική - αθύρματα,
- παντομίμα, φωνητικά, κινητικά παιχνίδια, μιμήσεις ζώων,
- κατασκευές με πετσί, δέρμα¹¹⁷.

Προτείνει "με τα παιδιά να παίζουν οι γονείς"¹¹⁸.

110 Πλάτωνος Πολιτεία 457 e.

111 "τιθέντες νόμους τήν κύουσας περιπατείν". Πλάτωνος Νόμοι Z, 789e.

112 Πλάτωνος Νόμοι, Z, 792e.

113 Πλάτωνος Νόμοι, &93 Ze.

114 Πλάτωνος Νόμοι, 793 Δ7-E.

115 Πλάτωνος Νόμοι, 794 A-B.

116 Πλουτάρχου, Δίων, 9 J Martha Catalogue, 106, 139,173, 85, 168, 522, 695, 697, 798...

117 Αριστ. Νεφέλ. 877.

118 Πλάτωνος Νόμοι A 643 B-C.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η Διαχρονική Εξέλιξη της Γυμναστικής του Πλήθους από την Κλασική Εποχή Μέχρι τη Βιομηχανική Επανάσταση

Η Γυμναστική των Ελλήνων στους Ελληνιστικούς Χρόνους

Κατά τους ελληνιστικούς χρόνους, παρατηρείται σημαντική αύξηση των αθλητικών χώρων (Γυμνάσια, Παλαίστρες) στην κυρίως Ελλάδα, στις Ανατολικές περιοχές (νησιά Αιγαίου) και τη Μικρά Ασία. Τα Γυμνάσια:

- τον 3^ο π.Χ. αιώνα τριπλασιάστηκαν (τα Γυμνάσια) σε σχέση με τον 4^ο π.Χ. αιώνα,
- τον 2^ο π.Χ. αιώνα διπλασιάστηκαν σε σχέση με τον 3^ο π.Χ. αιώνα.¹⁴⁵

Στην ελληνιστική εποχή, τα Γυμνάσια μετασχηματίζονται από χώρο σωματικής ασκήσεως σε χώρο παροχής γενικής παιδείας¹⁴⁶. Αποκτούν αξιόλογες βιβλιοθήκες και λειτουργούν ως πνευματικά και αθλητικά κέντρα. Σταδιακά, η γυμναστική μετεξελίσσεται και λειτουργεί χωριστά από τον επαγγελματικό αθλητισμό που εμφανίστηκε τότε, ο οποίος προσδιορίζεται με τον όρο Αγωνιστική (Αγώνες και Επιδόσεις).¹⁴⁷

Όμως, η εμφάνιση του επαγγελματισμού στους Αγώνες ανατρέπει το καθεστώς του προτύπου της ισόρροπης ανάπτυξης σώματος και πνεύματος. Η γενική παιδεία των επαγγελματιών αθλητών περιορίζεται, με αποτέλεσμα να είναι πιο ευάλωτοι στις "αθλητικές υπερβολές" στους Αγώνες¹⁴⁸ (αθέμιτος ανταγωνισμός, αγοραπωλησία νίκης, δωροδοκία αντιπάλων, υπερβολική άσκηση). Κατά την περίοδο αυτή, άρχισε να δημιουργείται μια αξιόλογη κίνηση φιλοσόφων και γιατρών κατά του επαγγελματικού αθλητισμού και υπέρ της γυμναστικής.

145 Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, 1976, Εκδοτική Αθηνών, Άρθρο Παπαθανασοπούλου Γ., Αθήνα, τόμος στ', σελ. 483.

146 Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, 1976, τόμος στ', σελ. 483-484.
147

148 Άρθρο Παπαθανασοπούλου Γ., 1976 οπ.π. τόμος στ', σελ. 488.

Κατά την περίοδο αυτή, μία αντίστοιχη "στρατιωτική" πολιτική αποδοκιμάστηκε από ορισμένους παιδαγωγούς²⁵⁷ στην Ευρώπη, την Αγγλία²⁵⁸, τη Γερμανία²⁵⁹, τη Γαλλία²⁶⁰ και σε άλλες χώρες.

Αργότερα, όμως, στη Γαλλία παρατηρείται στροφή της σωματικής άσκησης προς τη φύση με τη συμβολή του Γάλλου φιλοσόφου **Λεό Λανγκράνζ**²⁶¹. Στον 20^ο αιώνα, στη Σκανδιναβία δημιουργούνται δημοτικά γυμναστήρια για μαζική συμμετοχή των αθλουμένων. Επίσης, έχουμε το σχέδιο SOKOL το 1920 στη Βαϊμάρη, που έστρεψε τη γυμναστική για τους πολίτες και προς τον τομέα της παραγωγής, και το σχέδιο C.T.O των κομμουνιστικών χωρών (Σοβιετική Ένωση, Πολωνία, Γιουγκοσλαβία, Βουλγαρία, Συρία, Κίνα κ.ά), στο οποίο η σωματική άσκηση συνδέθηκε με τη στρατιωτική προετοιμασία και την παραγωγή, έχοντας ως σύνθημα "έτοιμοι για εργασία και άμυνα"²⁶².

Στη δεκαετία του 1920, το πρόγραμμα αυτό διευρύνεται και εδραιώνεται ως αναπόσπαστο μέρος της εργατικής πολιτικής της εργοδοσίας (W.Irving Clark 1926)²⁶³. Την επόμενη δεκαετία, στην Ευρώπη δημιουργείται το πρώτο Υπουργείο Ελεύθερου Χρόνου και Νεολαίας από τους Γάλλους. Αργότερα, στον φορέα αυτό ο Γάλλος φιλόσοφος του καθαρού αέρα Λεό Λανγκράνζ ενεφύσησε στους νέους την ιδέα της απόδρασης στη φύση, θέτοντας τα θεμέλια του κοινωνικού τουρισμού, με τη θέσπιση των "εισιτηρίων Λανγκράνζ" (GIANNI TOTI 1985)²⁶⁴.

Τα σπορ στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, εκτός του εκπαιδευτικού προγράμματος σημειώνεται η έναρξη της δημιουργίας χώρων άθλησης, οι οποίοι διαμορφώνονται κεντρικά και περιφερειακά, ως αναπόσπαστο μέρος του πολεοδομικού ιστού, συγκροτώ-

257 Veder E, 1971, *op.p.*, σελ. 75.

258 Veder E, 1971, "Gymnastics and Sports in Finde Siecle France: Opium of the Classes", *American Historical Review* 76 (febr.1971), σελ. 70-98.

259 McIntoch P. C Dixon. G Monrow A.D - Willets R. F., 1981, *Landmarks in the History of Physical Education*, Λονδίνο 1981, σελ. 131, 132.

260 Spirak M, 1977, *L' Education Physique et le Sport Francais, 1852,1914*, σελ. 40.

261 Gianni Toti, *Ο Ελεύθερος Χρόνος*, Εκδόσεις Μνήμη, β' έκδοση, Αθήνα 1985.

262 Sabin A. Milntosh P, "Sport for All - Αφετηρία και στόχοι". Πρακτικά Συνεδρίου "Sport For All", Πράγα 1988.
Βλ. Νικηταράς Ν., 1990, *Μαζικός Αθλητισμός*, Τελέθριον Αθήνα, σελ. 23.

263 Irving W. Clark, "The place of Athletics in the Industrial Scheme", *Industrial Management*, No 71 (June 1926), σελ. 386-388.

264 Gianni Toti, *Ο Ελεύθερος Χρόνος*, Εκδόσεις Μνήμη, β' έκδοση, Αθήνα 1985.

ντας, μαζί με άλλους χώρους (θεάτρου, αναγνωστηρίου, όπερας, καφεναείου), ένα πλέγμα χώρων στους οποίους οι πολίτες μπορούν να αξιοποιήσουν τον ελεύθερο χρόνο τους.²⁶⁵

Στη χώρα μας, η άσκηση των νέων αρχίζει στα πλαίσια της εκπαίδευσης με σταδιακή εφαρμογή από το 1834 με το Βασιλικό Διάταγμα (Β. Δ) 6/18 του 1834²⁶⁶. Η εκγύμναση των μαθητών ανατέθηκε διαχρονικά σε δασκάλους, πυροσβέστες, και γυμναστές του Διδασκαλείου, που διορίζονταν σε Γυμνάσια μετά το 1880²⁶⁷. Στη Γυμναστική, δε συμπεριλαμβάνονται στην αρχή βίαιες και επικίνδυνες ασκήσεις²⁶⁸ όπως οι στρατιωτικές ασκήσεις, που εμφανίζονται κατά καιρούς, αλλά εξοβελίζονται από τα γυμναστικά προγράμματα χάρη στις φωνές αντίθεσης που υψώνονται όπως αυτή του Χρυσάφη²⁶⁹.

Το δημόσιο γυμναστήριο του Φωκιανού, το σημερινό "Φωκιανός", ιδρύθηκε το 1878 και εξελίχθηκε σε ένα χώρο συνάντησης, γύμνασης και διασκέδασης της αθηναϊκής νεολαίας αλλά και άλλων πολιτών²⁷⁰. Ακόμη, δημιουργήθηκαν Γυμναστήρια στο Ναύπλιο, την Αίγινα, τη Σύρο, και ιδρύθηκαν Αθλητικοί Σύλλογοι όπως ο Πανελλήνιος και ο Εθνικός Γυμναστικός Σύλλογος, μέσω των Βασιλικών Διαταγμάτων του 1915 "περί σχολικών, γυμναστικών και σκοπευτικών συλλόγων και ομάδων προσκόπων"²⁷¹.

Η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων και ο ιδιαίτερος ρόλος του **Ευάγγελου Ζάππα**²⁷² και του **P. de Coubertin**²⁷³ κατά τον **Θ. Γιαννάκη**, έδωσαν ώθηση στην ανάπτυξη εν γένει της σωματικής άσκησης στην Ελλάδα. Αργότερα, όμως, η εξέλιξη ανακόπηκε εξαιτίας της συμμετοχής της χώρας μας στους δύο

265 Κουλούρη Χριστίνα, οπ.π, σελ. 93.

266 Αντωνίου Δ., Τα προγράμματα Μέσης Εκπαίδευσης (1833-1929), Αθήνα 1988, Τόμος β', σελ. 78.

267 ο. π.π., σελ. 224-225, Εγκύκλιος 3928-17/5/1880 σχετικά με τη διδασκαλία της γυμναστικής στα γυμνάσια.
Κουλούρη Χριστίνα, ο.π. π., σελ. 55, 93, 94.

268 Αντωνίου Δ., ο.π.π, σελ. 188,189.

269 Αργυριάδης Ι., Έκθεσις των εν Αθήναις Γυμνασίων και Ελληνικών Σχολείων, σχετ. 1875-1876, Αθήνα 1876, σελ. 66, 67, 69.

270 Χρυσάφη Ι., 1898, "Γυμναστική Επιθεώρηση της τελευταίας δεκαετίας 1888-1898", σελ. 118.

271 ΦΕΚ Α' 76, 21/2/1915, ΦΕΚ Α' 270, 1/8/1915.

272 Γιαννάκης Θ., 1997, Ζάππειες και Σύγχρονες Ολυμπιάδες, σελ. 491.

273 Γιαννάκης Θ., 1997, Ζάππειες και Σύγχρονες Ολυμπιάδες, σελ. 471.
P. de Coubertin, "Ολυμπιακοί Αγώνες 776 π. Χ -1896 μ.Χ.", Αθήνα 1896", Εκδόσεις Κάρολος Μπεκ, σελ. 9.

παγκόσμιους πολέμους που αναστάτωσαν τον κοινωνικό ιστό της χώρας²⁷⁴.

Η συμβολή του **P. de Coubertin** στον εκδημοκρατισμό του αθλητικού κινήματος είναι σημαντική, διότι, όπως ο ίδιος αναφέρει στην 25^η επέτειο από την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων, το 1919, "... ακόμα και στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα πρέπει να γίνει προσιτή η ευχαρίστηση που αντλείται μέσ' από την αθλητική εμπειρία και επιτυχία. Κανείς δεν έχει το δικαίωμα να κρατάει τις μάζες μακριά από την ολυμπιακή κίνηση"²⁷⁵. Αυτή η θέση, όμως, αφορούσε στην ενδημούσα ταξική λειτουργία του ολυμπιακού κινήματος και υποστήριζε το δικαίωμα των κατώτερων τάξεων στον αγωνιστικό αθλητισμό, στις επιδόσεις και τα ρεκόρ, και όχι στο "μαζικό αθλητισμό", την άθληση των πολιτών στον ελεύθερο χρόνο τους για την ατομική τους υγεία.

Στην προώθηση της σωματικής άσκησης στη χώρα μας συνέβαλαν οι λόγιοι του 19^{ου} αιώνα, ο **Καλλιρρόης Γρηγ.**, ο **Παπασπαριώτης Κ.**, ο **Μινωΐδης Μηνάς**, ο **Μάκκας Γ.Α.**, οι οποίοι ευαισθητοποίησαν την κοινή γνώμη και τους πολιτικούς τη σχετικά με σημασία της άσκησης για τον άνθρωπο²⁷⁶.

Αντίθετα, η μονομερής καλλιέργεια των γραμμάτων (Λογιοτατισμός) ως βασική κοινωνική νοοτροπία της εποχής εκείνης επηρέασε αρνητικά την πρόοδο όσον αφορά στην άθληση στην Ελλάδα²⁷⁷. Επίσης, ο ακροβατισμός επέτεινε το πρόβλημα της εξάπλωσης της γυμναστικής²⁷⁸.

Κατά τον 20^ο αιώνα, η σωματική άσκηση και η άθληση παρουσιάζονται με τις εξής μορφές στη χώρα μας:

- Ως φυσική αγωγή στα γυμνάσια και τα πανεπιστήμια της χώρας.
- Ως γυμναστική στα ιδιωτικά και δημόσια γυμναστήρια.
- Ως αθλητισμός στα αθλητικά σωματεία και τις ομοσπονδίες.
- Ως γυμναστική και φυσικές δραστηριότητες στα πλαίσια των νέων θεσμών του προσκοπισμού και των κατασκηνώσεων.

Από την άποψη της συμμετοχής των πολιτών, ενώ τα αθλητικά σωματεία αυξάνονται και είναι αυτονόητο το προβάδισμα των αθλητικών αγώνων,

274 Νικηταράς Νικήτας, Η Γυμναστική στην Πόλη, Αθήνα-Σπάρτη 5^{ος}-4^{ος} αιώνας π.Χ. (και η διαχρονική επίδρασή της). Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 1988, σελ. 121.

275 P. de Coubertin, 1919.

276 Γιαννάκης Θ., Ζάππειες και Σύγχρονες Ολυμπιάδες, Αθήνα 1997, σελ. 483. Κουλούρη Χριστίνα, όπ.π, σελ. 53.

277 Χρυσάφης Ι., "Οι σύγχρονοι διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες", Αθήνα 1930, σελ. 20, 21.

278 Μανιτάκης Π., "100 χρόνια νεοελληνικού αθλητισμού 1830-1930", Αθήνα 1962, σελ. 12.